

VIRO MAXIME REVEREN-
D: NO CAROLO

S. S. Theol. DOCT. Log. & Me-
Nec
Ecclesiae Pemar. Pa-

MÆCENATI

Q Uod.
Vir. Maxime. Reveren-
Philyras. Has. Incomtas. Au-
Rationes. Ad-
Ni-
Ut.

Venerationem. Atque. Pietatem. Devotissi-
Quam. Hucusque. Silentio. Religioso.

Adspi-
Humilli-
Hasce. Lineolas.
Quanta. Animi. Devotio-
Perman-

NOMINIS. TUI.

Devotissimus.
JAHANNES. J.

DO Atque CELEBERRIMO

MESTERTON,

taphyf. PROFESS. Reg. & Ord.

Non

stori Vigilantissimo

OPTIMO.

TIBI.

de. Atque. Celeberrime.

sus. Sim. Sacras. Facere.

sunt. Gravissime.

mirum.

TIBI.

nam. Quamvis. Balbutiens. Declarem.

Animus. Involvit. Venerabundus.

cias.

mus. Rogo.

Tanto. Favore.

ne. Eas. TIBI. Offero.

surus.

CELEBERRIMI.

Cultor.

WASANDER.

Kongl. Maj:ts

Tro = Tjenare och Capitain wid Nyhändsta Re-
gemente til fot.

Den Högädle Herren /

Herr **FABIAN**
NIRBERG,

Höggunstige Gynnare.

NTänkan af Edert stora ädelmod / Hjelp-
samma sinne samt många andra ogeme-
na egenstaper / hwarmed Eder wårda Person
är begäfwad ; men förnämligast af det otaliga
Goda jag i Edert förnäma Hus haft förmon
at åtnjuta / gör at jag wägar i ödmjukhet
tilskrifwa Edert lysande Namn dessa omogna
rader / med hjertinnerlig önskan / det täcktes All-
machten bekröna Eder med all den sällhet / som
I kunnen Eder önska ; hwarunder jag med djup
wördnad Framhårdar

Högädle Herr Capitainens

ödmjukaste Tjenare,
JAHANS J. WASANDER.

VIRO Plurimum Reverendo atque Praclarissimo;

**D. NO MAG. MATTHIAE
LÆNGMAN,**

Pastori Ecclesiarum, quæ in Lojo Deo colliguntur, Vicario,
Pastori quovis honoris cultu prosequendo.

Si quis unquam erga benefactorem fovere animum debet gratum, certe mihi iam incumbit, in quem tanta beneficia, a TE, Vir Plurimum Reverende, sunt profecta, ut iisdem etiam enumerandis vires meæ plane sint impares. Nam, cum adeo curta mea esset supellex, ut vix ullam spem mihi reliquam viderem; TU, Vir Plurimum Reverende, motus misericordia, non solum victu verum etiam amictu, & non minus continuis quam saluberrimis admonitionibus adsulisti, quæ omnia oculis meis animoque perpetim obversantur. Non itaque mireris, quod ego exsultans & latus occasionem hanc arripam, pia mentis motus, diu in animo reconditos, publice testatos reddendi. Accipias, Vir Plurimum Reverende, pagellas has, rudè quamvis Minerva elaboratas, quas TIBI consecratas volui, cetera intima venerationis meæ indices. Sit vita TUA, Vir Plurimum Reverende, jacunda & incolumis ad ultima usque mortalitatis tempora, in Ecclesie emolumentum, Tuorumque solatium & gaudium! Sic ex intimo mentis adfectu voveo quoad vixero.

Plurimum Reverendi atque Praclarissimi

NOMINIS TUI

cultor humillimus

IAHANNES J. WASANDER.

Perquam Reverendo atque Clarissimo VIRO,

D. NO **J O H A N N I**
R E M L I N,

Sacellano in Eojo Meritissimo,

FAUTORI OPTIMO.

QUum beneficia illa plurima, quibus, Fautor Opti-
me, fere ab ipsis incunabulis me cumulare haud
dedignatus es, recordor, dolore afficior haud parvo,
cum nihil, quod redhostimenti loco reponere possem,
habeam. Qua proter vel praesentem saltem gaudeo
occasionem adesse, qua mihi, cum alia desint, obscuras
hasce pagellas in animi mei gratissimi tesseram, offer-
re licet. In his non tam materiam minus bene elabo-
ratam, quam potius offerrentis recipias animum enixe
rogo atque obtestor. De cetero ex intimo cordis ad-
fectu voceo, ut summus rerum Moderator Te salvum
& omnigena felicitate cumulatum, ad seram usque
aetatem conservare velit. Permansurus

Perquam Reverendi **NOMINIS TUI**

cultor observantissimus

JAHANNES J. WASANDER,

PROOEMIUM.

IN vastissimo atque artificiosissimo hocce mundi Theatro, in quaecunque objecta oculos convertere, illaque simul adcurata iudicii lance penfitare velimus, invenimus illa omnia, maxima, minima, tam viventia, quam vita carentia, quae fructuram huius universi absolvunt exornatissimam, esse testimonia Creatoris summæ sapientiæ, potentiæ & bonitatis certissima, evidentissima. Omnia enim, quotquot sunt, cantant & predicant Conditoris sui sapientiam atque bonitatem plane infinitam, & nunquam satis admirandam; certoque modo inserviunt hominibus, quia cum horum felicitate promovenda, conjunctissima est gloria Divina illustranda amplificandaque. Hinc necessum est, ut inter res creatas harmonia inveniatnr nihilque frustra creatum sit, quod & experientia uti luculentissima, ita & in quavis terrarum parte obvia, mirifice confirmat; quippe, quæ res creatas ita inter se connexas nobis sistit, ut una alteri concatenato quasi ordine conducat, &

A

omnis

omnes in fine communi obtinendo, hoc est, in perfectione hujus universi absolvenda, felicitateque generis nostri augenda, svavissime & stupendum in modum consentiant & veluti confluant. Sed quamvis res sese ita habeat cum toto hoc universo, nihilo tamen minus haud parvus homuncionum numerus invenitur, qui non erubescunt impie contendere & vesano oris hiatu eructare, multa inveniri, & inter viventia & vitæ expertia, quæ non tantummodo sunt inutilia, verum etiam noxia hominibus, confusionemque rebus inferentia. Inter hæc si non primum certe nec ultimum sibi vindicare locum montes balbutiunt, qui tamen toti generi humano tantam præbent utilitatem, ut vix & ne vix quidem illis carere possemus, ut ex dicendis ulterius patebit. WODWARDUM tantum ex hujus impiæ vesanæque sententiæ commendatoribus, nominasse sufficiat, cujus verba DERHAMUS vir eruditione conspicuus in *Phys. Theol. pag. 105* citavit, quæ ira audiunt: *Berg och Högar äro det största profvet af oordning och et tomt väsende: de hafwa hwarcken gestalt / skönhet / ordning eller stiel / äfwen så litet / som skarna i lusten hafwa den allra minsta proportion på de delar / hvaraf de bestå / så at man kunde sluta eller säga / det de til den eller den affichten så gjorde äro: där är då ej den aldra ringaste wisshet eller konst at skönja. Sed, quis non videt ejusmodi & similes locutiones esse nugæ & maxime impias, ortumque ducentes suum, aut a malitia aut ex ignorantia, aut ex utraque*

que simul; quamobrem etiam a viris meliora edo-
 etis & a partium studio alienis, justam tulerunt re-
 torsionem. Nos etiam hac occasione operæ pretium
 judicamus nonnulla proferre de utilitate montium
 in Oeconomia, quantum brevitatis, quam nobis pro-
 posuimus, tenuitasque virium permittit, & osten-
 dere illos non esse inutiles acervos, prout impie de
 illis delirant. Quod, si, Candide Lector, qui juve-
 nilis conditionis nonnescius es, hoc nostrum pro-
 positum, licet tenui pendens filo, adprobaveris, e-
 rit, de quo impense nobis gratulamur.

§. 1.

Nemini, quid hic per *Montes* intellectum veli-
 mus, quum ignotum esse possit, quoniam rari
 non sunt, verum ante oculos omnium quotidie ja-
 cent, silentio, brevitati litantes, illorum descrip-
 tionem, præterimus, nosmetque propius ad propo-
 situm accingimus. Totus hic rerum ambitus vivi-
 dissime ob oculos ponit sapientiam Divinam, ita
 res hæc creatas disposuisse, ut una eademque res,
 non una aut altera, sed multiplici ratione finibus
 Divinis intentis inserviat obtinendis. Quod uti
 de reliquis ita & de montibus valere multiplex lo-
 quitur experientia. Primum, quod in his attenti-
 onem meretur nostram, est ipsa *altitudo*, quæ licet
 in variis sit varia, ad finem tamen communem
 eundemque gravissimi momenti, suo quisque modo
 mirum quantum confert. Sunt horum hæud pauci
 tantæ altitudinis, ut fere ad tertiam pertingant at-
 mosphæræ

mosphæræ regionem, quemadmodum nonnulli arbitrantur, Vid. WARENH *Geograph. General. pag. 99.* extendentes se per varias mundi partes, inque eo maximam nobis præbent utilitatem, quod scilicet avertant atque impediunt a nobis frigidos ventos in tempore hiemali, qui flant ex frigidioribus mundi partibus, Vid. DERH. *Phys. Theol. pag. 108.* Hisce enim, si destitueremur, globus noster terraqueus fere planus esset, unde sequeretur, ut ventus sive æris motus multis nominibus grandior foret, & consequenter non inclementia solum & vis frigoris intolerabilis esset, verum etiam ædificia, arbores, si quæ forent, animalia & homines vehementia venti fere penitus destrueret, ita ut globus noster terraqueus potius theatrum miseriæ, quam habitaculum viventium repræsentaret, quia montibus præscriptis, nulla haberemus munimenta, reliqua, quibus impetum ventorum sævientium repellere atque obtundere possemus. Tota œconomia fere esset in multis locis sive quoddam somnium & figmentum in cerebro tantummodo existens. Hinc jam facile est intellectu vel nobis non monentibus, quot & quibus malis magna pars generis humani involuta esset. Nam quamvis ventus non tanta vi in globum terraqueum sæviret, ut omnia penitus everteret; Œconomia tamen nostra, multis in orbis partibus si non plane nulla, certe miserrima foret; qua non tantum habitacula nostra ob majorem frigoris vim, majorem requirerent multitudinem lignorum ad calorem, valetudini nostræ convenientem,

conservandum, verum etiam necessaria legitimaque
 nostra itinera libere haud semper possemus disponere
 propter immanitatem frigoris. Bruta animantia, qui-
 bus opus habemus, vix & ne vix quidem perfiste-
 re possent. Ut plura taceamus incommoda, Quid
 de incolis Laponiæ sentiendum est, qui se nunc
 pellibus Rangiferorum aliorumque animalium con-
 servant, an & quomodo tunc possibile foret illis sine
 maxima difficultate degere vitam? hancce rem illis
 penitus relinquimus considerandam, qui animum
 præjudicatis opinionibus gerunt vacuum.

§. II.

Sed quanta utilitas montium in tempore sit hie-
 mali, quam leviter in §. superiori attigimus,
 tanta quoque est in æstivo, quemadmodum facillime
 deprehendetur, si modo res æqua judicii trutinâ
 pensiretur. Quod calor generationem omnium re-
 rum, quæ in hominum præparantur usum, promo-
 veat, est veritas, de qua nemini anxia prædetur du-
 bitandi, quia quotidiana experientia hoc satis super-
 que ob oculos ponit. Sed quis est, qui non videat
 calorem hunc in regionibus longius ab æquatore
 distantibus fore plane insufficientem ad producenda
 maturandaque omnia vegetabilium genera inter illud
 temporis spatium, quod brevis nostra æstas, & il-
 lam sequens rigor autumnalis requirunt, hac in no-
 stra terra temperata, in quam sol tantum radios
 emittit suos oblique, si montes a manu creatrice
 ordinati & creati non essent, qui calorem huncce

supoap

A 3

multum

multum in modum augent, in eo, quod ita refle-
ctant a se radios solares, ut in locis subjacentibus majo-
rem excitent calorem, hoc est, radios solares, qui alio-
quin intra sphaeram telluris non subsisterent, sed in ex-
pansum transvolarent, ut diutius remaneant in locis
montibus proxime adjacentibus, remorentur; quo ef-
ficatur, ut omnes arborum fructus, herbae, flores & fe-
getes; & quotquot vegetabilium sunt species eo maturius
proveniant, crescant & fructus ferant. Hac de re
PONTOPPIDAN, in *historia Norvegiae* eleganter
dissertit. *Tom. I. pag. 39.* quando dicit: "Die ur-
"sache diesen heftigen / ob schon nur kurzen zeit an-
"haltenden / Wärme im Sommer suche ich theils in
"den tiefen Thälern / die mit hohen Bergen umrin-
"get sind / insonderheit alhier im Saiste Bergen /
"Wo die Sonnenstrahlen solchergestalt zusammen
"gepreßet und eingeklammt werden daß sie endlich
"durch die starke zurückprallung eine solche grosse Hi-
"ße geben müssen / wodurch / wenn der Sommer ein
"wenig länger währete / der Wein und andere laewäch-
"se hieroben so wohl / als anderwärts reif und zeitig
"werden müßten. Conf. etiam **DERHAM**. *Phys. Theol.*
pag. 108. Quanta jam hinc in oeconomia obtinetur
utilitas, in propatulo est. Nam alioquin non tantum
nonnullae vegetabilium species diutius maturecentes
in autumnum procederent, (e. g. variae plantae e-
sculentae, ut triticum, secale, avena, fagopyrum,
hordeum, faba, Zea, Lens, pisum, &c. atque sic
frigore autumnali nocerentur, & inutiles redderen-
tur priusquam nobis usui alicui esse possent; Linum
quoque

quoque nostrum & cannabis, ex quibus vestimen-
torum genera nobis paramus miserimum subire fa-
tum cogerentur); verum etiam haud pauca fru-
ctuum genera nunquam maturitatem adsequerentur
suam, sed citius serius in flore suo extabescerent;
quippe quorum maturitas promovenda in tempo-
re æstivo non intensiorem solum caloris requirat
gradum, quam sublati montibus in regionibus no-
stris præsertim septentrionalibus haberemus, sed et-
jam posito casu, de quo loquimur, duplo longiorem
æstatem, quæ tamen impræsentiarum foret multo bre-
vior, utpotè ex rationibus debita scrutinii lance pon-
deratis supraque jam adlatis fudo clarius liquet. Vi-
deas incommoda maxima, quæ non modo vitam
humanam redderent miserimam, verum etiam sine
mora fatale exitium accelerarent.

§. III.

Sunt hæc, quæ jam, quantumvis paucissimis, in
antecedentibus perstrinximus, commoda ex mon-
tibus profluentia maxima, quæ ad montium necessita-
tem Divinamque in eorum creatione delitescentem
sapiëntiam contra vesaniam quorundam hominum li-
centiam, qua sibi licitum esse omnia Divina irridere
opera infelicissimi arbitrantur, defendendam suffice-
rent; sed non tamen sunt sola, quia sapientia Divina
nunquam satis veneranda hæc quoque, ceu medio
quodam unico, multiplicem intendit finem, ut supra
jam monuimus; Nam, si animum nostrum propius
ad hos penitus pensitandos advertere velimus, depre-
hendimus sine ulla difficultate maximas divitias in his
esse

esse depositas a summo rerum moderatore DEO, puta illa varia metallorum mineraliumque genera, quæ in visceribus atque interstitiis montium mira crescunt abundantia. Quanta horum sit utilitas in oeconomia, abunde vasa seu utensilia illa præstantissima ex his confecta, aliaque res oeconomicae testantur. Quis negare potest, quin incolarum Regnumque maximum consistat robor in auro & argento? nonne experientia testatur quotidiana, quod omnia, quocumque veniant nomine, pro his vendantur? & ubi hæc defunt, omnia defint? Dic quæso, qualis oeconomiae nostræ facies foret, si solum ferro privaretur, certe miserrima & nunquam satis deploranda, ut prætereamus alia, quæ in plurimorum oculis multis parasangis hoc antecellunt metallum. Quanti pretii gemmæ nostræ lapidesque pretiosissimi sunt, qui etiam pariter ex montibus extrahuntur, alii judicent. Sufficiat tantum verbo indicasse de lapidibus marmoreis & jaspidibus, ex quibus non solum mensæ & pavimenta ædium pretiosissima, verum etiam, ipsæ ædes Regumque palatia conficiuntur. E montibus ope pulveris pyrii franguntur lapides in construendis ædificiis, templis, arcibus, pontibus, propugnaculis, cellis, sepimentis &c. utilissimi; præter alios innumerabiles usus, quos hi præstant hominibus. Huc referri possunt magnæ illæ salium fodinæ, ex quibus sal purissimum excinditur, & ad puriorem substantiam coquitur. Hæc maximæ divitiarum origines, ex quibus non minus sapientia, quam bonitas Conditoris summi elucescit. Ingeniose hac

de

de re ille magnus naturae scrutator, URBAN HIERNE
 differit in libro suo flock. vocato pag. 191 Sag sin wäl
 skiffa / op Gudhitter sermasi wamety sin första här
 kabet xuti Bergen ibo Bergen ziloo zulla Anod roatn /
 bergen droo fulla usidby fullip us ricedonnar / us use
 narung oc latedanar : 1100, quoniam tantum penitus
 verit, non poterit non videre montes esse ipsam
 quasi animam commerciorum cum exteris exercendo-
 ram, quae omnia, quot & quanta jam inter mor-
 tales vulgent, cuius serius in amarcore suo, cui tol-
 lendo vix ulla, praeter montes sufficientia darentur
 remedia, exabescerent, immo tandem quod ad ma-
 ximam partem penitus evanescerent. At non hoc
 solum, verum etiam communitas illa inter telluris
 nostrae incolis pene cessaret, quae quantum, certo
 respectu ad morum doctrinam promovendam augen-
 danque & pessimam illam ruitonatem, in quam
 genus nostrum quasi ultero ruens degenerat, proferi-
 bandam facit, nemo, nisi inter bestias sylvestres
 suam legent vitam, ignorat.

§. IV

Precipue jam nostram meditationem illa montium
 utilitas haud minima, quam nobis praebent in
 eo, quod in cavernis atque cacuminibus illorum al-
 tissimis, magna multitudo animalium, voluerum &
 insectorum habitacula habeant sua uti tutissima, ita
 iocundissima, quae nullas partim funditus extirpa-
 rentur propter invidiam illam manuum & quasi con-
 tinuam & inexstingvibile bellum, quod inter se ge-
 runt, si montes non forent, in quibus se infirmio-

supra

B

ra

ra horum festinanter conferunt, quasi in perfugium & asylum suum tutissimum, cum periculum imminet illis, partim etiam fame interirent, quoniam in campis & locis aliis ejusmodi gramina & alia esculentorum genera non inveniuntur, quibus vescerentur, qualia in montibus: Sic etiam alpes Laponicæ æstate refugium sunt Rangiferorum ab insecto, Oestro Curbma dicto, vexatorum. *Vid. Historiam animalium.* HERNES *flock pag. 197.* DERH *Phys. Theol. pag. 109.* Quantum emolumentum hæc omnia adferant in œconomia, incredibile est, nec crediderim aliquem, nisi talpa cæciorem, ignorantia ita indulgere suæ, ut hoc non videat. Nam ex pellibus horum animalium pretiosissimis non solum vestimenta conficiuntur pulcherrima, verum etiam multum ad florem conducunt commerciorum. Carnes tam animalium plurimorum, quam volucrum sapidissimæ sunt ad victum; intestina & multa alia in his esse remedia optima contra morbos gravissimos, unanimiter conclamant Medici. Plumæ avium in montibus habitantium etiam in œconomia maximi sunt momenti, & quamvis multi montium incolæ videantur esse inutiles, & nullam adferre utilitatem immediate, tamen hominibus inserviunt mediate, sic E. g. vermiculus muscæ, musca volucris & volucris nostra fit esca, & ita in aliis. Attamen negari non potest, quin hæc adhuc nobis majorem adferrent utilitatem, si his solum recte uti sciremus, & bene attenderemus ad hæc, quibus a summo rerum satore creata sunt, quod utique

utique fieret, si melius historia excoleretur naturalis. Præterea alunt etiam montes infinitam prope copiam plantarum varii generis, tam in Oeconomicis quam Medicis utilissimarum, quæ aliis in locis vix, ac ne vix quidem feliciter crescerent: qui Summi sæculi nostri Historici naturalis, nobiliss. D. D. Archiat. LINNÆI Floram Laponicam, Magni Lib. Bar. HALLEÏ Stirpes Helveticas, aliosque vegetabilia alpina enodantes evoluit, veritatem asserti plus satis videbit; minores montes suas etiam amant stirpes: vitis vinifera plerumque montosis delectatur; sic etiam aliæ.

§. V.

Porro tacite prætereunda non est illa montium utilitas, quæ elucescit in eo, quod suppeditent nobis illud necessarium utileque elementum aquam, & quod etiam impediunt, ne abundantia sua totum globum nostrum terraqueum inundet atque submergat. Nam quanta quanta quoque sit utilitas necessitasque ejus, tanta & tam nociva est ejus præmagna abundantia. Utrasque has haberemus incommoditates sine montibus. Quod res ita sese habeat, ex sequentibus patebit. Nam si nulli jam essent montes, terra nostra fere plana esset, quod jam supra in §. prima asseruimus, & consequenter unus quisque locus simili jaceret distantia a centro terræ. Hinc omnibus, a veritatis tramite non deflectentibus, facile est intellectu, aquam pluvialem & a nive resolutam, totam tum obruituram esse terram, cum ejusdem sit indolis & a dextera Omnipotentis

ita ordinata, ut æque ac alia corpora se versus cen-
 trum tendat, idque adpetat, hoc est, fluat ex locis
 elevatis & altioribus ad loca humiliora seu propio-
 ra centro; sed, loca humiliora & depressa sublati-
 montibus non forent, quod ex adtatis liquet. Con-
 cinnæ itaque hæc de rei loquitur **DERHAM.** in *Phys.*
Theol. pag. 113. cum dicit. "Thom jordenes yttra:
 "fält wore aldeles jämt och slätt / samt öfvarna jämt-
 "te fasta landet ej / som de nu äro / uphögde och
 "bergige / så kunde utan tvifvel bäckar frömmar
 "och floder intet utfal / och vatnet intet utlopp haf-
 "wa / utan istället / at de nu tausende til angenda-
 "me uphögde bäckar och berg / igenom hela landet
 "falt til hafwet flyta af och falla neder / måste de stå
 "stillå och til äfventyrs blifwa stinckande / ja / och lan-
 "det öfwer alt betäcka och öfverflöda. Sed
 e contrario videmus nunc globum nostrum terra-
 queum ita comparatum esse, ut loca omnia, quo
 remotiora a mari, eo etiam sint altiora, ut aqua eo
 facilior & sine impedimento pergat & præcipitet se
 in mare, adeo ut terminum, quem Dominus ipsi
 posuit, transire non possit. *Psalm. CIV: v. 9.* Hinc
 jam unicuique sano rerum scrutatori, non solum elti-
 cescere existimaverimus utilitatem *montium* in œco-
 nomia esse maximam, verum etiam occasionem fe-
 licissimam venerandi devota mentis pietate **SUMMI**
NUMINIS opera, quæ investigabilia sunt, lon-
 geque conditionem transcendunt humanam. Sed prout
 ex dictis jam adparet, *montibus* esse adscribendum id,
 quod aquæ totum hoc universum, & quæ in illo
 sunt

sunt non submergant, ita & illis est adferendum illud, quod aquæ dulcis puræque tantam habeamus copiam. Hic non tantum intelligimus aquam fluvialem, quæ etiam est bona & salubris propter motum suum continuum, quæ alioquin putresceret & intellus redderetur, verum etiam aquam fontanæ, quoniam fontes fere omnes ortum ducunt suum ab illis. Non tamen ignoramus Philosophos varias fovere sententias de origine fontium, sive unde oritur aqua, quæ ex fontibus profluit. Alii enim existimant non esse quærendum unde illa fontium aqua oriatur, quoniam aqua sit elementum, non minus ac terra, aer & ignis; de quorum ortu non quæritur; at illi gladio nondum nodum Gordium dissecare videntur. Non enim quæritur, quomodo existat aqua, sed quomodo ad loca fontis formantia, & non ad alia perveniat. Alii probare conantur aquam fontium generari ex aere, in terræ visceribus contento. Alii statuunt terram, quicquid aquarum ex ostiis fluviorum in mare emisit rursus accipere. Occulto enim itinere aquam maris subire terras, & in transitu per multiplices anfractus terrarum, verberatam, & per arenas atque argillas colatam deponere salsedinem amaritudinemque, & sic in sinceram & puram transire aquam. Dicunt terram arenosam, limosam, argillaceam & spongiosam imbibere aquam & per continuationem terræ ad longam a mari distantiam paulatim deducere, ubi tandem guttuæ coeunt præsertim in angusto loco, ut sunt montes, & data cavitate fontem efficiunt.

ciunt. Alii denique putant fontium aquam partim a mari vel subteraneis aquis, partim a pluviis & rore terram humectantibus oriri. *Vid. WARENI Geograph. Gener. pag. 266. pag. 267. & seq.* ut aliorum prætereamus sententias. Quænam adlatarum sententiarum sit veritati conveniens, aliorum relinquimus decisioni, quum res hæc, præterquam, quod vires nostras multis superet parasangis, ad propositum nostrum non ita pertineat. Sufficit tantum dixisse, omnes fere Philosophos quamvis alioquin mirum quantum a se invicem dissentiant in re præsentis decidenda, in eo tamen convenire, quod *montes* sint causæ primariæ, cur aqua profluat & erumpat e terra ad necessitatem viventium sublevandam.

§. VI.

IN memoriam porro vel verbo revocandum est id, quod *alta & montana* loca præter jucunditatem sunt saluberrima, quoniam aër ibi adeo est subtilis, & non, vel solum minimæ peregrinis commixtus particulis, quam obrem etiam homines locis illis versantes, sunt adeo fortes, prosperaque præditi valetudine, ut omnes fere ad ætam perveniant ætatem; quum e contrario illi, qui in vallibus & locis humidis degunt vitam, sunt variis morbis implicati, quod non mirum, quoniam perpetuo quasi imbibunt aërem venenosis particulis abundantem. Bene hac de re iterum **URBAN HIERNE** 2. *stock. pag. 191.* quando dicit. “Lusten är upp i bergs-högdarna och fjäl-ryggen mycket finare och hälsosamare, vatnet klarare, lättare, ljusligare och naturen angenämare. Swad Helmont om den hälsosamma lusten, som han i *Alpe-bergen* förnummit, då Han mychter om morgon där reste. (Vide. §. Mons Domini) kan jag af försäkerheten betyga, som, då jag färdades öfver de Norriska wid Dütes fjällen

fjället och Wigelen, besant lusten så lätt, angenämt och be-
 hagelig för bröstet, det mig så wedergveckte, at jag aldrig
 kan det utsäija. Et alterius. Folket, som boe up i bergens
 äro mycket starkare, duraktigare och hålsammare än de
 andra, som boe i slåtmareken och dälder, lesra längre, och
 weta mindre af kwekligheter eller sjukdomar, det wi see på
 dem, som boe i Öster och Westerdalarna, samt de orter der
 omkring Cernan och Hårjedalen. Insignis itaque est *mon-*
tium etiam in hoc momento utilitas. Dic sodes, quid di-
 vitiarum cumulatio, quid honorum gradus, quid polchritu-
 do & formæ dignitas, quid denique omnia quæcunque in-
 veniri possunt respectu sanitatis sunt? certe nihil; nonne
 experientia viventium testatur omnium, quod omnia quida-
 quid habent, pro sanitate relinquunt sua. Felices
 ergo sunt illi, quibus aditus non præcluditur vivendi in e-
 jusmodi jucundissimis & saluberrimis locis, ut montana
 sunt.

§. VII.

ATque sic a nobis jam adumbrata est utilitas *montium*,
 tam in Oeconomia publica, quam privata. Fatemur
 hæc ipsa respectu dicendorum admodum pauca minusque
 polita esse, nihilo tamen minus talia, quæ unicuique præ-
 bent occasionem cogitandi hos esse clarissima DIVINÆ Sa-
 pientiæ & bonitatis documenta. Novimus quidem adhuc
 per multa magni poderis esse, quæ prolixiorum promerentur
 perustrationem: utpote pascua illa optima, quæ in cacu-
 minibus *montium* inveniuntur, nec non stagna perplurima
 paludesque magnæ pisciumque plenæ, ex quibus incolæ
 magnam capiunt utilitatem. Jura *montium* minorum, quæ
 sæpe maxime idonea præbent loca ad extruendas arces,
 molas alatas, & sic dictas turres campanarum. Montes al-
 tiores juxta mare siti, qui signa sunt navigantibus optima: ibi
 etiam commodissime tempore belli publici ignes accenduntur ad-

ventum hostium indicantes. Cavenda montium quibusdam
 familiis sepe loca habitacionis subministrant. Bellona furen-
 te mortales non solum bona abscondere sua, in caveis ne-
 jusmodi, verum etiam ipsi fugam illuc, capessere possunt,
 quam, & ipsas pariter nationem est mammillarum, mortuos se-
 pelire, in anteis montium. In locis compluribus optima cel-
 lae in montibus sunt incois: Naturam formasse elegantissimas,
 cameras in montibus, historie testantur. Aquam ex altis
 montibus profluentem multo facilius circumferre omnis ge-
 neris molas, ignotum est nemini. In Dio viens in montibus
 in calidioribus mundi partibus semper nive glacieque lego-
 que in delidolligantur: ab incolis circumjacentibus, & maxi-
 mo usurpantur in compedo in omnibus, potuum generibus re-
 refrigerandis. Invenitur interdum in montibus ante elaborata
 praestantissima navalia (sive, decora) pro navibus reficiendis,
 quales Caroli, Coronae conspicitur omnia Italia in toto orbe
 superans. Separant etiam montes interdum regiones atque
 Regna & sunt inter illa sepe fortissima munimenta. e. g.
 Alpes: montes Pyrenaei, Porta Caspia, ut plures alias
 utilitates montium insignes silentio praetereamus, Vid. DERH,
 Phys. Theol. pag. 110. HIERNE, flocc. pag. 197. Sed pra-
 terquam, quod arctissima chartulae hujus angustia, tantas
 non capiant divitias, gravissima alia adfunt rationes, quae
 breviter nobis imponunt; adlatis igitur quantumvis pau-
 cissimis minusque concinnatis solum abrumpimus, & DEUM
 TER OPTIMUM MAXIMUM, cui in montibus tot &
 tantos sapientiae, potentiae, atque bonitatis suae plane stu-
 penda deponere placuit thesauros, immortalibus extal-
 limus laudibus quoad ultimus vite nostrae

imponitur

F. N. S.

